

СИМВОЛИТЕ НА МЪДРОСТТА ВЪВ ВИШНУ ПУРАНА И „ТРИМАТА БРАТЯ И ЗЛАТНАТА ЯБЪЛКА“ – ЗА НЯКОИ ОБЩИ ФИЛОСОФСКИ АСПЕКТИ В БЪЛГАРСКАТА ВЪЛШЕБНА ПРИКАЗКА И ВТОРА ГЛАВА НА ВИШНУ ПУРАНА

Анна КЪЛЦЕВА

Югозападен университет „Неофит Рилски“

E-mail: adelcheva@abv.bg

THE SYMBOLS OF WISDOM IN VISHNU PURANA AND “THE THREE BROTHERS AND THE GOLDEN APPLE” (ON SOME GENERAL PHILOSOPHICAL ASPECTS IN THE BULGARIAN FAIRYTALE AND VISHNU PURANA, CHAPTER 2)

Anna Kaltseva

South-West University “Neofit Rilski”

E-mail: adelcheva@abv.bg

ABSTRACT: The article draws parallels between the Bulgarian fairytale “The Three Brothers and the Golden Apple” and the second chapter of Vishnu Purana. The general philosophical aspects of these texts, which serve as a basis for the proposed hypothesis, are discussed. These are narratives of wisdom as a basis for the creation, development, existence of life, and human civilization. The gold thread in Vishnu Purana and the golden apple in the Bulgarian magic fairytale are symbols of knowledge and wisdom, with the power of which the visible world and the human society were created. If in Vishnu Purana this symbol is wrapped in a philosophical narrative about the creation of life, in “The Three Brothers and the Golden Apple” philosophy is hidden behind the seemingly concrete images and characters of the fairytale. In “The Three Brothers and the Golden Apple”, the tree with golden fruits symbolizes the tree of knowledge - an image that is present in all the sacred texts of the religions around the world. The tale is a story of the trials that one goes through in order to overcome one’s weaknesses, to know oneself, to understand the spiritual possibilities and qualities that make a person close and equal to God. The third brother continues his journey in the world, having a faithful companion - his intuition, symbolized by the most beautiful and intelligent princess. The third brother, or the symbol of the man who has overcome his weaknesses, can always benefit from the eternal Divine wisdom, symbolized by the golden apple.

KEYWORDS: fairytale, Vishnu Purana, wisdom, symbols, gold thread, apple, three

Сравнението между български народни вълшебни приказки и едни от най-известните книги на древната индийска мъдрост – Пураните, е приятно предизвикателство. На пръв поглед възможностите за сравнение изглеждат единствено и само по посока богатството от сюжети, които оформят легендите, преданията и мъдростта на двете националности – българската и индийската. Но това е само на пръв поглед.

Сравнението е многопосочно и многопластово, като изхожда от дискурсното богатство на текстовете, независимо от различната формална структура на българските вълшебни приказки и Пураните. Паралелите са не просто идейно-съдържателни. Те се откриват и на текстологично ниво, а това съответствие налага извода за общност в разбирането и възприемането на света. Което извиква хипотезата за древно съвместно битие на българи и индийци или за съществуването на общо знание, обща мъдрост в древността, която е била достойна за всички хора, племена и народи на Земята. Веднага възниква въпросът колко древни са българските вълшебни приказки и дали те са толкова стари, колкото хилядолетната давност на Пураните. Това наистина е все още спорен въпрос без категоричен отговор, но той не е тема на това изложение.

Статията разглежда само общите философски аспекти между втора глава на Вишну Пурана¹ и приказката „Тримата братя и златната ябълка“². Тезата ми е, че това са

¹ За целите на изложението е използван руски превод на Вишну Пурана, публикуван в интернет.

повествования за мъдростта като основа за създаването, развитието, съществуването на живота и човешката цивилизация. Златната нишка във Вишну Пурана и златната ябълка в българската вълшебна приказка са символи на знанието и мъдростта, с чиято сила се твори видимият свят и се устройва човешкото общество. И ако във Вишну Пурана този символ е обвит в ясно формулиран философски разказ за създаването на живота, то в „Тримата братя и златната ябълка“ философията е скрита зад привидно конкретни образи и герои на вълшебната приказка.

Традиционно златото се смята за символ на богатство и престиж, на плодородие и женитба. Но то е и израз на духовно познание и развитие, на овладяване на скритите сили в човека, на знания за основите на живота, смъртта и безсмъртието. Неслучайно светците в християнството се изобразяват със златен ореол. Златото е символ на физическото слънце и на Божествения разум. Във Вишну Пурана именно чрез златния зародиш – Божествения разум, Вишну твори. За индийците златото е въплъщение на божественото и на безсмъртието. В Китай златото е символ на Небето. В Даоизма златото се свързва с мъжкото начало Ян и затова е пречка за разложение на материалните неща³.

Като една от най-древните и авторитетни Пурани, Вишну Пурана е част от пураническата литература, която включва на първо място 18 велики Пурани и няколко десетки паметника, близки по тематика и метод на изложение⁴. В по-широк смисъл Пурана в индийската традиция може да бъде наречено всяко съчинение на тема традиционна история, митология, религия, както и всяка отделна легенда или мит. Пураните са обединени от основните положения на индуизма, изложени в тях: учението за висшия първоизточник – Атман, учението за закона за всеобщата причинност – Карма, и учението за идеала на религиозното освобождение – Мокша. Във всяка Пурана има задължителни пет раздела – за първичното творение, за продължаващото творение на света, за произхода на боговете и великите мъдреци, за периодите на покой и действие на Ману във Вселената, за традиционната история на управниците на слънчевата и лунната династия. Традицията приписва авторство на Пураните на легендарния мъдрец Ваяса, който написал Ведите и Махабхарата. А преданието разказва, че Пураните са Петата Веда, която се появява едновременно от четирите шири на Брами. За това колко е древна Вишну Пурана няма единно мнение – тя се датира в широк период от 700 години преди новата ера до 400 години след Христа.

Датирането на българските народни приказки и в частност на вълшебните също е въпрос без ясни и конкретни рамки. Това е обяснимо с оглед историческата, политическа, географска и културно-цивилизационна съдба на българския етнос. А и едва ли е необходимо да се фиксира рождена дата за приказките, които в съвкупната си същност са носители на нравствени послания. Настоящото изложение се основава на няколко теоретични положения. Първото от тях е формулирано от Владимир Пропп в първата половина на миналия век⁵. Във фундаменталното си изследване „Исторически корени на вълшебната приказка“ Пропп застъпва тезата, че легендите, митовите, социалноисторическата съдба на човешката цивилизация като цяло и на отделните народи са извор на теми, сюжети, герои и внушения на вълшебните приказки (Пропп, 1998, с. 4 – 5). Доказателство за това Пропп открива в общите елементи на народните разкази от различни континенти на света. Настоящото изложение прави опит да провери и хипотезите на Спас Мавров, изложени в неговата книга „Български вълшебни

---

² Текстът на приказката е от интернет изданието на „Български народни вълшебни приказки“.

³ Цитирано от „Енциклопедия символи и знаци“: (28.09.2019) <<http://sigils.ru/symbols/zoloto.html>>.

⁴ Вж. Въведение към Вишну Пурана в: (28.09.2019)

<https://www.bookol.ru/religiya_i_duhovnost/religioznaya_literatura_prochee/4246/fulltext.htm>.

⁵ За целите на изложението е използван текстът на руски език на „Исторические корни волшебной сказки“, публикуван на: (28.09.2019)

<https://royallib.com/book/propp_vladimir/istoricheskie_korni_volshebnoy_skazki.html>.

сакрални приказки“ (Мавров, 2009). Те се простират в две посоки: от една страна, че „всички вълшебни приказки имат единен дървен корен, интерпретиран у народите и оформен със свой характерен етносен облик“ (Мавров, 2009, с.7); и от друга – че „вълшебната сакрална приказка е плод на творческо пресъздаване на определено знание чрез формите на въображението и фантастичното“ (Мавров, 2009, с.21), а основната цел е „да се създаде система от образи, които да внедрят в нашия Ум и Душа идеи, изграждащи в подсъзнанието ни основата на критерии, служещи за опорни точки на съзнанието, така че още в детска възраст да се осъществи символично внедряването на космическите принципи и закони“ (Мавров, 2009, с. 28). Същността на тези принципи и закони е изключително морална и добре позната – взаимопомощ, добротворство, човеколюбие, милосърдие, честност, почитеност.

Накратко, ето за какво става въпрос във втора глава на Вишну Пурана: в нея е представено първичното творение – това е първата задължителна част на всяка Пурана, както вече бе отбелязано. Най-добрият от избраните отшелници мъдреци, „познавач на традиционната история и Пураните, напълно изучил Ведите и Веданта, законите и другите предмети“ – Парашара, разказва на не по-малко мъдрия Майтрея за сътворението на света и първичните елементи, от които произлиза всичко друго. Тази глава от Вишну Пурана е и основополагаща за индуистката философия и разбиране на всичко видимо и невидимо. Две са основните фигури, с които / чрез които започва творението – това са Висшият Атман и златният зародиш. Същност те са едно цяло, единна истинска същност – условно наричана от древните Вишну, или както е казано в първия стих на втора глава: „Слава на неизменния, чист, непреходен Висш Атман, винаги имащия единен образ, всепобеждаващия Вишну“ (Вишну Пурана, 1995, II-1, с. 6). По-нататък в изложението на същата глава Вишну е показан от една страна като първоизточник, от друга – като създател, от трета – като разрушител. В индуистката философия тази висша абстрактна, всепроникваща вечна същност се проявява чрез образите и действията на Вишну, Брама и Шива в единството на създаване и разрушаване в името на живота. В същата втора глава на Вишну Пурана е загатнато, че периодите на създаване и разрушаване се редуват. Това са онези огромни периоди от милиарди години, известни като Дни и Нощи на Брама. Всеки от тях продължава по 4 320 000 000 години⁶.

Ако използваме стиха на известен български поет, през деня Брама „неуморно изгражда“, през нощта „без пощада руши“⁷. Проявяването, творението започва в началото на всеки Ден на Брама от абстрактната, всепроникваща вечна същност, от неизменния Атман. От него се създават световите и техните обитатели – хора, животни, растения, минерали, камъни, небе, земя, морета и океани. Творението се извършва чрез духа пума, за който говори Вишну Пурана и който християнството нарича Светия Дух, а във втория стих на втора глава на Вишну Пурана е даден конкретен образ на тази творческа сила – това е златният зародиш, хираня гарбха от Ригведа, от който произлиза всичко: „Златният зародиш на Хари и Шанкара, защитникът на Васудева, причината за творението, съществуването и края (на света)“ (Вишну Пурана, 1995, II-2, с. 6).

Златният зародиш е споменат само един път в началото на втора глава на Вишну Пурана. Но именно тази фигура е основен „двигател“ на действието, т.е. на творението на проявения свят от непроявената вечна абстрактна същност. Без него няма да има светове, хора и животни. Той е в началото на всеки период на активност на Брама, на всеки Ден на Брама, като според индуисткото разбиране за света всеки Манвантарен период започва от точката, в

⁶ Вж. „Брахма“ в “Религия и философия на религията“ в: http://religiology.org/religions/hinduism/classical_hinduism/brahma

⁷ Вж. Дебелянов, Д. „Черна песен“ в: <https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=180&WorkID=10169&Level=2>

която е приключило творението на предходния. Това творение винаги е по възходяща спирала и винаги се прекъсва от периоди на покой или на Нощи на Брама. Новият Ден започва с натрупаните преди мъдрост, знание и опит. Така постепенно в течение на огромен период се постига духовно съвършенство и освобождение от колелото на преражданията – едно от основните вярвания в индуизма.

Златната ябълка в българската вълшебна приказка „Тримата братя и златната ябълка“, подобно на златната нишка във Вишну Пурана, също е двигател на действието. Приказката разказва как двамата по-големи братя не успяват да опазят златната ябълка. Само третият – най-малкият по възраст, прави това. Но не става по-щастлив. Тръгва с братята си да преследва ранената хала. Братята му го изоставят в долната земя, където той първо вижда три девойки. Две си подхвърлят златни ябълки, а третата играе с обикновена. Именно тя му дава вълшебен пръстен, след което третият брат убива ламята. Но земята се разтваря и той попада в още по-долна земя. Там убива триглава змия и спасява бебета орлета. Бащата орел го извежда на най-горната земя, юнакът се жени за третата, най-умната девойка, а дървото всяка година ражда само по една златна ябълка.

Златната ябълка се „появява“ само на три места в приказката – в завръзката, когато става причина за действието на тримата братя и конкретно за активността на най-малкия; по средата на действието само се напомня, че има такова нещо като златна ябълка – с две златни ябълки играят две от отвлечените принцеси, но третата няма такава, което не пречи тя да е най-мъдрата – привиден парадокс в контекста на символа на мъдростта; третото „появяване“ на златната ябълка е в заключителното изречение на приказката – за сватбата на третия брат под дървото, което продължава всяка година да ражда по един златен плод. Така е внушена поуката – знанието, мъдростта е вечна, тя пребъдва; светът и хората се развиват чрез нея. В приказката дървото със златни плодове символизира дървото на познанието – образ, който присъства във всички свещени текстове на религиите по света.

Знае ли третият брат, че златната ябълка не е ябълка, а знание? Този въпрос не стои пред незнайния създател на „Тримата братя и златната ябълка“. Според Спас Мавров този създател е жрец от българската национална традиция – един от колобритите, които по своята мъдрост нямат равни на себе си (Мавров, 2009, с. 8). И чрез приказната образност те предават на своите ученици знания за създаването на Вселената и човека, докато за обикновените хора приказките са само забавление. Третият, най-малкият брат, притежава необходимите морални и физически качества да спечели борбата с халата, да опази златната ябълка и да се ожени за най-красивата принцеса. Той сякаш е олицетворение на стихове 34, 35 и 36 от втора глава на Вишну Пурана (Вишну Пурана, с. 8). В тях се казва, че „великият принцип на творението има три аспекта: доброжелателен, страстен и инертен“, а от него се „ражда самосъзнанието“ – „причина за възникването на първоелементите и органите на чувствата“. Третият брат е доброжелателен, страстен в изпълнението на целта и воден от инерцията за съхраняване на живота като най-висше благо. Доказва го с раняването на халата и спасяването на златната ябълка. Доказва го с безстрашието да се спусне на долната и на още по-долната земя, да убие халата, змея и триглавата змия, и не на последно място – да пожертва себе си.

Така пътят надолу през трите царства е вид посвещение на най-малкия брат в скритите сили на човека, който, воден от доброжелателност и обич, успява да концентрира волята си и да излезе победител. В тази връзка халата, змеят и триглавата змия са символи на изпитанията, през които човек преминава, за да преодолее слабостите си, да опознае себе си и да разбере духовните възможности и качества, които го правят близък и равен с боговете. Без да се възгордява, третият брат продължава пътя си в света, като има вярна спътница – своята интуиция, символизирана от най-красивата и умна принцеса. Третият брат или символът на човека, победил слабостите си, винаги може да се ползва от вечната Божествена мъдрост, символизирана от златната ябълка, която всяка година се ражда от дървото в градината на майката на тримата братя.

Третият брат може да се разглежда и като символ на хипотетично съществуващата Трета човешка раса, както допуска това в том 2. на своята книга „Тайната доктрина“ Елена Блаватска (Блаватска, 2005). Според Блаватска развитието на човека преминава през 7 раси, като под „раса“ се има предвид не цветът на кожата, а развитието на човечеството през определен период от живота на Земята. Блаватска пише, че от гледната точка на XIX век, когато тя пише книгите си „Тайната доктрина“ и „Разбулената Изида“, цивилизацията на планетата Земя се намира в своята Пета раса. Преди нея Първа и Втора раса са били съставени от ефирни същества без материални тела. Едва в Третата раса тялото на човека се уплътнява и заприличва на сегашното. В средата на Третата раса става разделението на половете и човекът е надарен с разум. Именно Третият брат е надарен с разум, за разлика от двамата по-големи синове на майката, която има вълшебно дърво в двора. Третият брат създава семейство – той вече не е андрогин, не е хермафродит, както са били човекоподобните ефирни същества в Първа и Втора раса, а и в първата половина на Третата раса. За най-малкия брат има надежда, че с помощта на златната ябълка – на знанието и мъдростта, ще успее да осигури качествено продължение на човешкия род. Трите земи, в които пребивава главният герой на българската вълшебна приказка, също могат да се разглеждат като символи на Трите човешки раси. Също три са халите в приказката, трима са братята, три са принцесите, три са златните ябълки. Видяхме, че във втора глава на Вишну Пурана три са аспектите на „великия принцип на творението“. Символът на числото 3 е многопластов. В едно от значенията си 3 е числото на посвещението. Оттук и хипотезата, че „Тримата братя и златната ябълка“ може да се тълкува като разказ за посвещението в скритите духовни сили на човека.

В контекста на все по-активните срещи във всички области между Източната и Западна цивилизация, между източния и западен начин на мислене и моделиране на света, между източната и западната духовност, въпросът за паралелите и общите послания на народните епоси става все по-актуален. Не е далеч времето на нови открития по различни линии в тази посока. Както отбелязва Антоанета Николова, „срещите на различни култури, на които сме свидетели днес, непрестанно поставят под въпрос истините, които смятаме за несъмнени и очевидни“ (Николова, 2015). Затова е необходимо връщане, преосмисляне на основни текстове в цивилизационната традиция на източната и западна култура – за да се сравнят те, да се анализират и оценят от гледна точка на духовността и да се открият скритите послания в тях. Защото днес особено важен става въпросът за мястото на човека, на личността в динамичната и непрестанно променяща се планета Земя и във Вселената. „Човекът е сложно единство на предопределеност и свободна воля, на традиционност и иновативност, на закостенялост и творчество“, отбелязва Николова и добавя: „Човекът може да бъде творец на действителността си, стига да не следва покорно зададените му коловози, да осъзнае силата и способността си да превръща потенциите в актуалност“ (Николова, Георгиев, 2016, с. 142). Творци на действителността си са малкият брат в приказката „Тримата братя и златната ябълка“ и стремящите се към разбиране на вечните божествени истини герои на Вишну Пурана. А за изследователя остава възможността да добавя, анализира и доказва нови гледни точки към многовековното битуване на феномени като Ведите, Пураните, Упанишадите, вълшебните приказки.

БИБЛИОГРАФИЯ:

- Блаватска, Е. (2005)** Тайната доктрина. Т. 2. София: Астрада. (*Blavatska, E. Tainata doktrina. Vol. 2. Sofia: Astra.*)
- Брахма (2007)** Брахма. – В: Религия и философия на религията. Достъпно на: (11.05.2019) <http://religiology.org/religions/hinduism/classical_hinduism/brahma>. (Brahma. – V: Religia i filosofia na religiata.) Available at: (11.05.2019) <http://religiology.org/religions/hinduism/classical_hinduism/brahma>.

- Вишну Пурана (1995)** Вишну Пурана. Достъпно на: (11.05.2019)
<https://www.bookol.ru/religiya_i_duhovnost/religioznaya_literatura_prochee/4246/fulltext.htm>. (Vishnu Purana. Available at: (11.05.2019)
<https://www.bookol.ru/religiya_i_duhovnost/religioznaya_literatura_prochee/4246/fulltext.htm>).
- Дебелянов, Д. (1910)** Черна песен. Достъпно на: (11.05.2019)
<<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=180&WorkID=10169&Level=2>> (Debelyanov, D. Cherna pesen. Available at: (11.05.2019)
<<https://www.slovo.bg/showwork.php3?AuID=180&WorkID=10169&Level=2>>).
- Энциклопедия символы и знаки (2007)** Энциклопедия символы и знаки. Достъпно на: (11.05.2019)
<<http://sigils.ru/symbols/zoloto.html>>.
(Entsiklopediya simvolov i znaki. Available at: (11.05.2019)
<<http://sigils.ru/symbols/zoloto.html>>).
- Николова, А. (2015)** За субект-обектното разделение или има ли в Дзен антропоморфизъм. // *Nota Bene*, № 30. Достъпно на: (11.05.2019) <<http://notabene-bg.org/read.php?id=346>> (Nikolova, A. For the Subject-Object Division, or is There Anthropomorphism in Zen // *Nota Bene Journal*, № 30. Available at: (11.05.2019) <<http://notabene-bg.org/read.php?id=346>>).
- Николова А. & Й. Георгиев (2016)** Човекът в динамичната Вселена. – В: Човекът за продан. София: БАН, с. 132 – 179. (Nikolova, A. & Y. Georgiev The Man in the Dynamic Universe. – V: Chovekat za prodan. Sofia: BAS, pp. 132 – 179.)
- Проп, В. (1998)** Историческите корни волшебной сказки. Москва: Лабиринт. Достъпно на: (11.05.2019)
<https://royallib.com/book/propp_vladimir/istoricheskie_korni_volshebnoy_skazki.html>. (Prop, V. Istoricheskiye korni volshebnoy skazki. Moskva: Labirint. Available at: (11.05.2019)
<https://royallib.com/book/propp_vladimir/istoricheskie_korni_volshebnoy_skazki.html>.)
- Мавров, С. (2009)** Български вълшебни сакрални приказки. Варна: Данграфик. (Mavrov, S. Balgarski valshebni sakralni prikazki. Varna: Dangrafik.)
- Тримата братя и златната ябълка (1995)** Тримата братя и златната ябълка. – В: Български народни вълшебни приказки. София: ИК Дамян Яков. (The Three Brothers and the Golden Apple. – V: Balgarski narodni valshebni prikazki. Sofia: IK Damyan Yakov.)